

ШКУРАТ Іван Вікторович,

канд. наук держ. упр., доц. каф. управління Сумського держ. ун-ту

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ГЕНЕЗА НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Розглядаються особливості, що характеризують процес формування інформаційного суспільства у світі. Особливе місце займає вивчення впливу цього процесу на людину та суспільство, а також особливості державного управління в нових суспільних умовах. Обґрунтовується ідея, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні сприятиме поліпшенню надання адміністративних послуг та підвищенню рівня доступності влади для всіх громадян.

Ключові слова: інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, інформація, інформаційно-комунікаційні технології, державне управління.

***Шкурат І. В.* Государственное управление в условиях развития информационного общества: генезис научных подходов**

Рассматриваются особенности, характеризующие процесс формирования информационного общества в мире. Особое место занимает изучение влияния этого процесса на человека и общество, а также особенности государственного управления в новых общественных условиях. Обосновывается идея, что использование информационно-коммуникационных технологий в государственном управлении будет способствовать улучшению предоставления административных услуг и повышению уровня доступности власти для всех граждан.

Ключевые слова: информационное общество, постиндустриальное общество, информация, информационно-коммуникационные технологии, государственное управление.

***Shkurat I. V.* Public administration in the development of information society: the genesis of scientific approaches**

The characteristics of the different process in the world information society are considered. Special attention is paid for studying of its impact on human and society, especially in the field of public administration in the new social conditions. The idea substantiates that the usage of information and communication technologies in governance will improve the provision of administrative services and increasing the availability of power for all citizens.

Key words: information society, post-industrial society, information, information and communication technologies, public administration.

Постановка проблеми. Розвиток і впровадження нових технологій на рубежі ХХ – ХХІ ст. змусило людство задуматися про вирішення нових глобальних проблем, а також докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності на принципово нових засадах. У другій половині ХХ ст. стало очевидно, що людство вступає в нову епоху, для якої характерний бурхливий розвиток техніки, насамперед інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а також науково-технічних розробок у цілому.

Нові виклики для системи державного управління та проблема існування й діяльності людини в повністю «технологізованому» та «інформатизованому» світі не могли не зацікавити філософів, соціологів, психологів, економістів, представників технічних галузей, а також політиків і управлінців, що і призвело до появи концепції інформаційного суспільства. Саме тому такою актуальною сьогодні стала теорія та практика інформаційного суспільства, розгляду яких і присвячена дана робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція «інформаційного суспільства» – різновид теорії постіндустріального суспільства, основу якої заклали Д. Белл, Дж. Бенігер, З. Бжезинський, У. Дайзард, Г. Кан, М. Кастельс, М. Маклюен, Дж. Мартін, Й. Масуда, Дж. Нейсбіт, Е. Тоффлер, А. Турен та ін. Проблеми інформаційного суспільства розробляють сучасні українські вчені В. Бебик, В. Гавловський, А. Гальчинський, С. Гнатюк, В. Дубов, М. Згуровський, Р. Калюжний, А. Колодюк, О. Ожеван, В. Шамрай, В. Цимбалюк та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень у даному напрямі є необхідність у подальшому узагальненні теорії і практики розвитку інформаційного суспільства, урахуванні нових викликів та можливостей для людини, держави, суспільства.

Мета статті – проаналізувати погляди й уявлення дослідників про етапи розвитку інформаційного суспільства, встановити його проблеми, роль і місце людини в новому суспільстві, можливі зміни та завдання в державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Жоден із дослідників, які працюють над даною проблемою, не сумнівався в радикальному оновленні всього життя людства в межах цієї нової формації, але більшість із них аналізували дану проблему однобічно (з економічного, політичного чи соціального погляду). Цим можна пояснити велику кількість різноманітних назв і визначень. Майже всі вони мають латинський префікс «пост», тобто «після», ніби їх автори очікують якогось всесвітнього катаклізму, глобального перевороту в техніці і у свідомості людей, після якого почнеться нова епоха, виникне нове суспільство. У. Дайзард перерахував такі визначення, об'єднані префіксом «пост»: «... Дж. Ліхтхайм говорить про постбуржуазне суспільство; Р. Дарендорф – посткапіталістичне; А. Етціоні – постмодерністське; К. Боулдинг – постцивілізаційне; Г. Кан – постекономічне; Р. Сейденберг – постісторичне. Більшість цих епітетів беруть початок від терміна «постіндустріальне суспільство», запропонованого гарвардським соціологом Д. Беллом. Загальний префікс цих термінів викликає почуття занепаду, властиве нашому століттю, – відчуття кінця ...» [4, с. 343 – 344] (тут і далі переклад автора. – *I. Ш.*).

Саме тому було так важливо знайти принципово нову назву, одночасно показати наступність і принципову новизну прийдешнього суспільства. Е. Тоффлер запропонував назву «інформаційне суспільство», що є футурологічною концепцією, згідно з якою основним фактором суспільного розвитку є виробництво та використання науково-технічної та іншої інформації.

Прихильники теорії інформаційного суспільства дотримуються думки, що в нових умовах розвитку суспільства з'являється новий домінуючий сектор економіки – інформаційний, при цьому капітал і праця як основа індустріального суспільства поступаються місцем інформації і знанням в інформаційному суспільстві. Розглянемо деякі авторські підходи, що визначають сутність поняття «інформаційне суспільство», а також встановимо роль людини та державного управління в нових суспільних умовах.

Д. Белл відзначає революцію в організації та обробці інформації, знань, де центральну роль відіграє комп'ютер, одночасно зі становленням постіндустріального

суспільства. Для розуміння телекомунікаційної революції постіндустріального суспільства важливі такі аспекти: перехід від індустріального до сервісного суспільства; вирішальне значення кодифікованого теоретичного знання для впровадження технологічних інновацій; перетворення нової «інтелектуальної технології» на ключовий інструмент системного аналізу та теорії прийняття рішень [3, с. 330].

Для людей стають обов'язковими навички роботи з персональним комп'ютером. Збільшується роль інтелектуальної діяльності. Відбувається становлення нового суспільного устрою, що базується на телекомунікаціях. Посилюється процес урбанізації міст. «Еліта знань» може стати новою елітою влади.

Е. Тоффлер – автор теорії «трьох хвиль». Перша хвиля – «сільськогосподарська цивілізація». Виділяє фундаментальні загальні риси: основою була земля, панував простий розподіл праці, існувало декілька чітко визначених каст і класів, скрізь влада була авторитарною, а економіка – децентралізованою. Друга хвиля – «індустріальна цивілізація», основою якої стала промислова революція, яка зруйнувала стародавні суспільства. Третя хвиля – «інформаційна» – з'явилася наприкінці ХХ ст., а з нею – і нові інститути, відносини і цінності. Її рушійною силою став науково-технічний прогрес, якому підпорядковується психологія людей [1, с. 85]. Розвиток інформаційних мереж дозволяє багатьом працювати вдома. Чим менше робочий день, тим більше часу для саморозвитку людини. Зростає роль державного регулювання рівня зайнятості, тому що розвиток технічного прогресу і використання нових технологій призводить до збільшення безробіття через скорочення робочих місць.

У. Дайзард поділяє ідеї Е. Тоффлера і Д. Белла про «триступеневу концепцію» і зосереджується на трансформаціях «інформаційної» стадії розвитку суспільства:

- технологія створює більш потужні інформаційні та комунікаційні ресурси;
- перехід до суспільства, у якому основним видом економічної діяльності стає виробництво, зберігання і поширення інформації [4, с. 343]. Кожен – зберігач і творець своєї інформації (нова політична культура).

Створюються умови для розвитку:

- галузей виробництва, розподілу інформації;
- номенклатури інформаційних послуг для уряду та інших галузей промисловості;

– широкої мережі інформаційних засобів на споживчому рівні.

А. Турен акцентує на нових економічних відносинах під час формування поняття «інформаційне суспільство», підкреслюючи особливу важливість перетворення інвестиційної та управлінської політики в ході телекомунікаційно-інформаційної революції: «... тут (у постіндустріальному суспільстві) інвестиції робляться на іншому рівні, ніж в індустріальному суспільстві, тобто у виробництво засобів виробництва ... Постіндустріальне суспільство діє більш глобально на управлінському рівні. Ця діяльність має дві основні форми: нововведення – здатність виробляти нову продукцію, як результат інвестицій у науку і техніку; управління – здатність використовувати складні системи інформації і комунікацій» [7, с. 414 – 415]. Збільшення кількості інформації веде до збільшення варіантів вибору для індивіда. Використання складних систем інформації та комунікації веде до зміни в інвестиційній та управлінській політиці.

Т. Стоуньєр демонструє принципову відмінність інформації від інших видів економічних та соціальних цінностей, а саме:

– інструменти, машини, капітал, земля або будь-який інший фактор економіки є матеріалізований інформацією;

– інформацію, як і капітал, можна нагромаджувати і зберігати для майбутнього використання;

– інформація має деякі специфічні властивості: це ресурс, яким можна ділитися; на відміну від споживання матеріалів чи енергії, що веде до збільшення ентропії у Всесвіті, використання інформації приводить до протилежного ефекту – воно збільшує знання людини, підвищує організованість у навколишньому середовищі та зменшує ентропію [4, с. 393 – 396]. Якщо людина, яка має інформацію, віддасть її іншій людині, у неї залишиться все, що було. У постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси стануть його основною економічною цінністю. У зв'язку з цим є необхідність державного регулювання та створення ринку інформації.

Ж. Еллюль звертає увагу на небезпеку появи в новому суспільстві інформатизовано-бюрократичної машини, яка стане агентом технічної системи всепроникаючого контролю. Коли така кібернетизована держава «схопиться», як схоплюється льодовий покрив або бетон, то буде вже надто пізно [8, с. 148 – 151].

Техніка – фактор поневолення людини й одночасно фактор його звільнення. Автор побоюється появи кібернетизованих держав, що ведуть тотальний контроль за суспільством і людиною за допомогою технологій і технічних систем.

Й. Масуда висунув концепцію, згідно з якою інформаційне суспільство буде безкласовим і безконфліктним. Він писав, що на відміну від індустріального суспільства, характерною цінністю якого є споживання товарів, інформаційне суспільство висуває як характерну цінність час. У зв'язку з цим зростає цінність культурного дозвілля. Він навіть доходить висновку про трансформацію сутності особистості та появу нового типу людей: на зміну «Homo sapiens» приходить «Homo intelligens», оскільки саме інтелектуальна діяльність стає для людини основним типом діяльності. «Homo intelligens» побудує цивілізацію, яка всебічно відрізнятиметься від тієї, яку створив «Homo sapiens». Найголовнішим завданням «Homo intelligens» стане побудова суспільства нового типу. Це буде глобальна спільнота громадян, які утворюватимуть поліцентроване, комбіноване суспільство, схоже на живий організм, з розгалуженою мережею прямого зв'язку, пристосованого для забезпечення швидкої й динамічної відповіді на зміну зовнішнього середовища [9].

У довідковій та навчальній літературі окреслилося консенсусне по суті розуміння інформаційного суспільства як з приводу його детермінуючих чинників та конкретних ознак, так і стосовно меж визначення самого поняття. Як правило, їх автори ідуть шляхом синтезування найбільш значущих підсумків із творчого доробку різних концепцій та їх компліментарного поєднання. Крім того, вони загострюють та актуалізують саме ті моменти, що видаються їм доречними з погляду більш глибокого розкриття змісту відповідних навчальних курсів. Так, «Політична енциклопедія», видана у 2012 р. Інститутом політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, містить визначення, яке синтезує в собі основні сутнісні характеристики предмета дефініції: «Інформаційне суспільство – суспільство з високим рівнем інформаційної культури (створення, переробки та використання інформації), яке: а) здатне продукувати всю необхідну для життєдіяльності суспільства інформацію; б) має розвинену інформаційну інфраструктуру; в) забезпечує доступність необхідної інформації всім членам суспільства; г) має велику частку працездатного населення, що працює в інформаційному секторі економіки. Інформаційне суспільство характеризується

визнанням інформації одним із найважливіших суспільних ресурсів, а інформаційного сектору економіки (виробництво, зберігання, обробка, передавання і споживання інформації) – одним із найважливіших видів суспільної діяльності, який являє собою рушійну силу науково-технічного, соціально-економічного і культурно-освітнього прогресу» [2, с. 299].

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень зазначають, що «інформаційне або постіндустріальне суспільство – така фаза («хвиля») у розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація і знання. Провідними рисами, що вирізняють подібний соціум від усіх його попередників, вважають такі:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;

- збільшення питомої ваги ІКТ, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті країни;

- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах» [5, с. 3].

Проаналізувавши викладені вище наукові підходи, можна говорити про відсутність чітко сформульованого визначення інформаційного суспільства, що свідчить про багатогранність даної концепції і це дозволяє іншим дослідникам проводити власні наукові розробки, поглиблюючи і розширюючи даний напрям.

Слід відзначити той факт, що в умовах глобалізації дедалі чіткіше видно відмінності, що характеризують перехід від індустріальної епохи до інформаційної. Це зумовлює появу певних змін в управлінській парадигмі, у тому числі це характерно і для державного управління.

Подальший розвиток інформаційного суспільства в сучасних глобальних умовах є актуальним не тільки для окремо взятих держав і урядів, а й неурядових міжнародних організацій, об'єднань, асоціацій, громадських організацій, учених, дослідників, експертів, а також багатьох інших зацікавлених сторін.

В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, підписаній 22 липня 2000 р. лідерами країн Великої вісімки, задекларовано у тому числі й те, що

активне використання ІКТ у державному секторі сприятиме наданню адміністративних послуг у режимі реального часу та підвищить рівень доступності влади для всіх громадян [6].

Висновки. Як уже зазначалося раніше, перехід від «індустріального» до «інформаційного» суспільства є викликом не тільки для бізнесу, суспільства, а й для влади. У сучасних умовах будь-яка правляча еліта в будь-якій державі зацікавлена в розробці та впровадженні виваженої державної політики, що сприяє розвитку інформаційного суспільства, при цьому діючий державний механізм, який забезпечує створення, розвиток і взаємодію в умовах інформаційного суспільства, повинен також забезпечувати інтероперабельність, тобто здатність систем і компонентів до взаємодії, заснованої на використанні ІКТ.

Інтенсивне використання ІКТ у багатьох сферах привело до появи таких понять: електронна наука (e-science), електронна охорона здоров'я (e-health), електронна освіта (e-education), електронний бізнес (e-businness), електронний уряд (e-government) та ін.

Ураховуючи, що майже жодна галузь знань економіки та інформаційне суспільство в цілому не можуть сьогодні розвиватися без використання ІКТ, актуальною і перспективною для дослідження є проблема забезпечення інтероперабельності інформаційних систем усіх сфер застосування і тут важливу роль має відіграти державне регулювання та стандартизація.

Список використаних джерел

1. **Баталов Э. Я.** О книге Э. Тоффлера / Э. Я. Баталов // США – экономика, политика, идеология. – № 7, 1982. – С. 83 – 92.
2. **Бибик В.** Інформаційне суспільство / В. Бибик // Політична енциклопедія / редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) [та ін.]. – К. : Парламент. вид-во, 2012. – С. 299.
3. **Белл Д.** Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 330 – 342.
4. **Дайзард В.** Наступление информационного века / В. Дайзард // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 343 – 396.

5. **Дубов Д. В.** Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.

6. **Окинавская** хартия глобального информационного общества // Режим доступа : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

7. **Турен А.** От обмена к коммуникации: рождение программированного общества / А. Турен // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 410 – 430.

8. **Эллюль Ж.** Другая революция / Ж. Эллюль // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 147 – 152.

9. **Masuda Y.** Hypothesis on the genesis of homo intelligens / Y. Masuda // Futures. Guilford, 1985. – Vol. 17, № 5. – P. 479 – 494.

10. **United Nations E-Government Survey 2014: E- Government for the Future We Want** – United Nations. – N. Y., 2014. – 284 p.

List of references

1. **Batalov E. Ya.** O knige E. Tofflera / E. Ya. Batalov // SShA – ekonomika, politika, ideologiya. – № 7, 1982. – S. 83 – 92.

2. **Bebyk V.** Informatsiine suspilstvo / V. Bebyk // Politychna entsyklopediia / redkol. : Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) [ta in.]. – K. : Parlament. vyd-vo, 2012. – S. 299.

3. **Bell D.** Sotsyalnye ramky ynformatsyonnoho obshchestva / D. Bell // Novaia tekhnokratycheskaia volna na Zapade. – M. : Prohress, 1986. – S. 330 – 342.

4. **Daizard V.** Nastuplenye ynformatsyonnoho veka / V. Daizard // Novaia tekhnokratycheskaia volna na Zapade. – M. : Prohress, 1986. – S. 343 – 396.

5. **Dubov D. V.** Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti : analit. dop. / D. V. Dubov, O. A. Ozhevan, S. L. Hnatiuk. – K. : NISD. – 2010. – 64 s.

6. **Okinavskaya** hartiya globalnogo informatsionnogo obschestva // Rezhim dostupa : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

7. **Turen A.** Ot obmena k kommunikatsii: rozhdenie programmirovannogo obschestva / A. Turen // Novaya tehnokraticheskaya volna na Zapade. – M. : Progress, 1986. – S. 410 – 430.

8. **Ellyul Zh.** Drugaya revolyutsiya / Zh. Ellyul // Novaya tehnokraticheskaya volna na Zapade. – M. : Progress, 1986. – S. 147 – 152.

9. **Masuda Y.** Hypothesis on the genesis of homo intelligens / Y. Masuda // Futures. Guilford, 1985. – Vol. 17, № 5. – P. 479 – 494.

10. **United Nations E-Government Survey 2014: E- Government for the Future We Want** – United Nations. – N. Y., 2014. – 284 p.